

**БЕЛАРУСКАЯ МОВА.
ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА**

**ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА
ДЛЯ ВЫШЭЙШЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОЎ**

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВУЧЭБНА-АДУКАЦЫЙНАЯ УСТАНОВА БДУ

"Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы"

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЯ АКАДЭМІЯ

Зацверджана

Міністэрствам адукацыі

Рэспублікі Беларусь

19 сакавіка 2001 г.

Рэгістрацыйны №ТД-94/тып.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА. ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА

ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА ДЛЯ
ВЫШЭЙШЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОВАЎ

Мінск
2001

Складальнікі:

В. П. Зяньковіч – дацэнт кафедры рускай і беларускай моў Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі;

Т. І. Скікевіч – кандыдат філалагічных навук, заг. кафедры рускай і беларускай моў Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі;

Н. С. Шатраўка – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры рускай і беларускай моў Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі

Рэцэнзенты:

А. А. Антанюк – доктар філалагічных навук, прафесар, загалчык кафедры беларускай мовы і беларусазнаўства Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь;

З. І. Бадзевіч – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы Белдзяржуніверсітэта;

І. Р. Шкраба – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы Белдзяржуніверсітэта;

Т. Л. Ляховіч – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры англійскай мовы Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі;

В. П. Клімавец – ст. выкладчык кафедры беларускай і рускай моў Мінскага дзяржаўнага медыцынскага інстытута;

Г. К. Чахойскі – выкладчык кафедры сучаснай беларускай мовы Белдзяржуніверсітэта

Рэкамендавана:

Вучэбна-метадычным аб'яднаннем ВНУ Рэспублікі Беларусь
на гуманітарнай адукацыі;
метадычнай камісіяй Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі

Б 43

Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Вучэб. праграма для вышэйш. навучальных устаноў / Склад. В. П. Зяньковіч, Т. І. Скікевіч, Н. С. Шатраўка. – Мн.: РІВШ БДУ, 2001. – 16 с.

УДК 808/26-3-82

ББК 81.2 Бел-4

ISBN 985-6299-38-1

© Склад. Зяньковіч В. П., Скікевіч Т. І.,
Шатраўка Н. С., 2001
© РІВШ БДУ, 2001

ПРАДМОВА

Агульнае прызнанне мовы найгалоўнейшым інструментам інфармацыйнага ўздзеяння, асаблівасці моўнай і сацыяльнай сітуацыі ў нашай рэспубліцы, павышэнне матывацыі публічнай маўленчай дзейнасці патрабуюць ад вышэйшай школы рыхтаваць не проста спецыяліста, а камунікатыўна развітую асобу, білінгвістычна падрыхтаваную, якая б на дастатковым узроўні магла наладжваць зносіны на роднай мове ў прафесійна-справавой сферы.

У адпаведнасці са стандартамі па цыкле сацыяльна-гуманітарных дысцыплін у сістэме вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь распрацавана праграма курса "Беларуская мова. Прафесійная лексіка". Праграма прызначана для студэнтаў ВНУ негуманітарнага профілю і разлічана на 60 гадзін, з якіх рэкамендуецца 16 гадзін лекцый і 44 гадзіны практычных заняткаў. У аснову яе пакладзены сітуацыйна-камунікатыўны прынцып, арыентаваны на перспектыўную запатрабаванасць атрыманых камунікатыўных навываў. Зыходзячы з прынцыпаў камунікатыўнасці і перспектыўнасці, вызначаны сферы маўленчай дзейнасці, паводле якіх арганізаваны і ўладкаваны ўвесь практычны моўны матэрыял курса: навучальна-прафесійная сфера – 50%, сфера афіцыйна-справавых зносін – 30%, агульнаадукацыйная, пазнавальная – 20%.

Камунікатыўныя тэмы і псабходны для іх забеспячэння моўны матэрыял, на базе якога і ажыццяўляюцца ўсе віды маўленчай дзейнасці, вызначаюцца паводле будучай спецыялізацыі студэнтаў і профілю навучальнай установы.

Для забеспячэння індывідуальных патрэб студэнтаў прапануюцца наступныя спецкурсы ў межах 30–34 гадзін: "Асновы рыторыкі дзелавых зносін", "Мова і стыль рэкламы", "Практычная стылістыка навуковага маўлення", "Псіхалінгвістычныя асаблівасці справавых зносін", "Культура маўленчых паводзін кіраўніка".

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	ТЭМЫ	Колькасць гадзін
ЛЕКЦЫІ		
1	Мова і сацыум	2
2	Гістарычныя этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы	4
3	Асаблівасці навуковага стылю мовы	4
4	Беларуская навуковая тэрміналогія	2
5	Стылістыка афіцыйна-справавых папер	4
РАЗАМ		16
ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ		
1	Гістарычныя этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы	6
2	Праблемы беларуска-рускай інтэрферэнцыі	8
3	Лексіка і лексікаграфія	2
4	Лексічны склад навуковага стылю	4
5	Беларуская навуковая тэрміналогія	4
6	Навуковы тэкст: структура і моўнае афармленне	4
7	Сістэма жанраў навуковай літаратуры (анатацыя, рэферат, тэзісы, рэзюмэ)	6
8	Асаблівасці афіцыйна-справавога стылю. Пяняцце дакумента. Групы афіцыйна-справавой дакументацыі	6
9	Справавыя лісты: моўнае афармленне і рэдагаванне	6
РАЗАМ		44

I. МЭТЫ І ЗАДАЧЫ

Студэнты павінны

1) ведаць:

- ролю мовы і маўлення ў працэсе сацыялізацыі асобы;
- месца і ролю беларускай мовы ў славянскім свеце;
- канцэпцыі паходжання і этапы развіцця беларускай мовы;
- сістэму лексічных, граматычных і стылістычных сродкаў беларускай мовы, іх камунікатыўныя крыніцы;
- персаналіі заснавальнікаў беларускай лінгвістыкі.

2) умець характарызаваць:

- лексічныя групы;
- асаблівасці тэрміналагічнай лексікі;
- асаблівасці функцыянальных стыляў;

асаблівасці навуковага і афіцыйна-справавога стылю і сферы іх функцыянавання;

тэксты розных жанраў, свядома карыстаючыся моўным матэрыялам адэкватна стылю, мэце, сітуацыі і тэме выказвання;

стылістычныя нормы адэкватна сітуацыі прафесійных або справавых зносін.

3) умець аналізаваць і інтэрпрэтаваць:

- з'явы гістарычнага білінгвізму, яго прычыны і наступствы;
- асаблівасці беларуска-рускага і руска-беларускага білінгвізму;
- моўную палітыку дзяржавы ў гістарычным кантэксце;
- моўную сітуацыю ў Рэспубліцы Беларусь на сучасным этапе.

4) набыць навыкі і ўменні:

эфектыўных маўленчых паводзін у розных сітуацыях прафесійных і справавых зносін;

карыстацца моўнымі сродкамі беларускай мовы ў практычнай дзейнасці;

адэкватна перакладаць навуковыя, спецыяльныя і службовыя тэксты з рускай на беларускую мову і наадварот, улічваючы стылістычную прыналежнасць і асаблівасці лексіка-граматычнай будовы тэксту;

кампрэсіі і разгортвання навуковай інфармацыі, анатавання і рэферыравання;

пісьменнага афармлення справавых дакументаў і лістоў.

II. АБАВЯЗКОВЫ МІНІМУМ ЗМЕСТУ КУРСА "БЕЛАРУСКАЯ МОВА. ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА"

Мова і сацыум. Месца нацыянальнай мовы ў сістэме агульначала вечых і нацыянальных каштоўнасцяў. Мова і этнас. Этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы ў славянскім свеце. Шляхі фарміравання лексічнага складу беларускай мовы. Фарміраванне навуковай і афіцыйна-справавой тэрміналогіі. Сацыяльна-палітычныя ўмовы функцыянавання беларускай мовы. Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе: псіхалінгвістычны, педагогічны і сацыякультурны аспекты дзяржаўнага білінгвізму.

Персаналіі: беларускія асветнікі і першадрукары, мовазнаўцы, дзеячы беларускага нацыянальнага адраджэння, дзеячы культуры і літаратуры, лексікаграфы, аўтары першых граматык, вядучыя прадстаўнікі лінгвістычных канцэпцый.

Асноўныя паняцці: Мова і маўленне. Формы беларускай літаратурнай мовы. Дыялект. Літаратурная норма. Адзінкі маўлення: маналог, дыялог, тэкст. Лексіка. Практычная стылістыка. Функцыя-

нальныя стылі. Тэрміны і прафесіяналізмы. Кампрэсія тэксту, інфармацыі. Анатацыя. Рэферат. Дакумент. Кампазіцыя справавых лістоў. Моўныя штампы і канцылярызмы. Камунікацыя. Камунікатыўная асоба. Білінгвізм. Актыўны білінгвізм. Моўная інтэрферэнцыя.

III. ЛЕКЦЫІ

Тэма 1. Мова і соцыум

Паняцце мовы. Гіпотэзы паходжання мовы.

Паняцце соцыуму. Формы беларускай нацыянальнай мовы.

Функцыі мовы ў грамадстве. Мова і міждысцыплінарныя сувязі. Месца нацыянальнай мовы ў сістэме гуманітарных навук. Нацыянальная мова і духоўная культура народа.

Паняцце білінгвізму. Аспекты беларуска-рускага білінгвізму: псіхалагічны, педагогічны, сацыялінгвістычны.

Месца беларускай мовы сярод іншых славянскіх моў.

Тэма 2. Гістарычныя этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы

Канцэпцыі паходжання і гістарычныя карані беларускай мовы. Этапы развіцця беларускай мовы. Дзяржаўны статус беларускай мовы ў ВКЛ. Старажытныя рукапісныя і друкаваныя помнікі на беларускай мове. Прычыны заняпаду беларускай мовы. Набыццё беларускай літаратурнай мовай шырокіх грамадскіх функцый у 20-я гады XX стагоддзя. Праблемы нармалізацыі беларускай літаратурнай мовы. "Беларуская граматыка для школ" Б. Тарашкевіча. Моўныя рэформы савецкага часу (1933 г., 1957 г.) і іх наступствы для развіцця сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Беларуская мова на сучасным этапе: стан і перспектывы развіцця.

Праблемы беларуска-рускай інтэрферэнцыі. Віды інтэрферэнцыі (фанетычная, акцэнтная, лексічная, граматычная, сінтаксічная, словаўтваральная).

Тэма 3. Асаблівасці навуковага стылю мовы

Функцыянальныя стылі як грамадска абумоўленая, унутрана аб'яднаная сістэма моўных сродкаў.

Навуковы стыль і яго функцыянальна-камунікатыўныя характарыстыкі (аб'ектыўнасць, лагічнасць, яснасць, дакладнасць, доказнасць).

Сістэма моўных сродкаў навуковага стылю (агульнанавуковая, тэрміналагічная лексіка; сродкі лагічнай сувязі).

Марфалагічныя асаблівасці навуковага стылю (пашырэнне функцый назоўнікаў, аддзеяслоўных назоўнікаў, назоўнікаў у родным скло-

не; дэсемантызацыя дзеясловаў, дзеясловы-звязкі, формы трэцяй асобы дзеясловаў; пашыранае ўжыванне дзеепрыслоўяў, дзеепрыметнікаў).

Асаблівасці сінтаксісу навуковага стылю. Выкарыстанне ўскладнёных і складаных сінтаксічных канструкцый. Няпэўна-асабовыя, абагулена-асабовыя сказы, безасабовыя канструкцыі, складаназалежныя сказы з даданымі прычыны, умовы, наяўнасць пасіўных канструкцый, устаўныя канструкцыі, разгорнутыя сінтаксічныя структуры.

Кампазіцыйна-структурная арганізацыя навуковых тэкстаў. Інфармацыйная роля парадку слоў у навуковым тэксце. Сродкі лагічнай сувязі паміж сказамі, абзацамі, складанымі сінтаксічнымі цэлымі (лексічнымі паўторы, указальнымі асабовымі займеннікамі 3-й асобы, пабочнымі словамі, прыслоўямі, спалучальнымі і супастаўляльнымі злучнікамі).

Жанры навуковай літаратуры (анатацыя, рэзюмэ, рэферат, тэзісы).

Спосаб выкладання навуковай інфармацыі.

Тэма 4. Беларуская навуковая тэрміналогія

Паняцце тэрміна і тэрміналогіі. Тэрміны вузкаспецыяльныя, агульнанавуковыя, міжнавуковыя. Інтэрнацыяналізмы.

3 гісторыі фарміравання і развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі XIV-XVII стагоддзяў. Тэрміналагічныя працы 20-х гадоў XX стагоддзя. Роля Навукова-тэрміналагічнай камісіі, Інстытута мовазнаўства АН БССР у распрацоўцы беларускай навуковай тэрміналогіі. Беларускія тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі.

Шляхі і крыніцы фарміравання беларускай сельскагаспадарчай, прамысловай, гандлёвай, палітычнай навуковай тэрміналогіі. Праблемы ўпарадкавання і ўдасканалення сучаснай беларускай тэрміналогіі. Актыўныя працэсы інтэрнацыяналізацыі навуковай сферы мовы. Сацыялінгвістычныя фактары выкарыстання беларускай навукова-тэхнічнай тэрміналогіі ў галінах навукі, вытворчасці, у навучальных установах.

Патрабаванні да тэрмінаўжывання (дакладнасць, яснасць, адназначнасць, сістэмнасць). Лексічныя, семантычныя асаблівасці тэрміналогіі пэўнай галіны дзейнасці. Тэрмінасістэмы (эканамічна-бухгалтарская, фізіка-тэхнічная, медыка-біялагічная, прамыслова-гандлёвая). Асаблівасці фізіка-матэматычнай тэрміналогіі (выкарыстанне разам з тэрмінамі-словамі сімвалаў, літарных, лічбавых абазначэнняў). Асаблівасці тэрміналогіі розных галін навукі і вытворчасці.

Лінгвістычнае ўпарадкаванне тэрміналогіі. Стан яе сістэматызацыі. Праблема ўнармавання лексічных і словаўтваральных тэрмінатворчых сродкаў беларускай мовы. Уніфікацыя і стандартызацыя тэрмінаў.

Сучасны стан развіцця беларускай тэрміналогіі. Слоўнікатэрміналагічныя працы 90-х гадоў XX стагоддзя.

Тэма 5. Стылістыка афіцыйна-справавых папер

Асаблівасці афіцыйна-справавога стылю.

Уніфікацыя і стандартызаванасць мовы і стылю афіцыйна-справавых дакументаў.

Лексіка афіцыйна-справавога стылю. Канцэлярыскія штампы і іх функцыя ў тэкстах дакументаў. Тэрміналогія афіцыйна-справавога стылю. Граматычныя асаблівасці мовы афіцыйна-справавых папер (аддзеяслоўныя назоўнікі, пашыранае ўжыванне інфінітыва, асаблівасці афармлення лічэбнікаў, ужыванне займеннікаў).

Тэкст службовага дакумента, віды тэкстаў. Спосабы выкладання матэрыялу ў дакуменце.

Групы афіцыйна-справавых дакументаў і асаблівасці іх афармлення.

Агульныя стылістычна-семантычныя правілы справовай перапіскі.

Справавая карэспандэнцыя. Моўнае афармленне і кампазіцыя справавых лістоў (ліст-просьба, ліст-прапанова, ліст-запытанне, ліст-адмова, гарантыйны, суправаджальны ліст). Формулы маўленчага этыкету справавых лістоў.

IV. ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

АГУЛЬНААДУКАЦЫЙНАЯ СФЕРА

Тэма 1. Гістарычныя этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы

Аналіз канцэпцый паходжання беларускай мовы і яе гістарычных каранёў. Асаблівасці і адметнасці беларускай фанетыкі і граматыкі на ранніх этапах фарміравання і развіцця беларускай мовы. Перыядызацыя беларускай мовы.

Дзяржаўны статус беларускай мовы ў ВКЛ. Старажытныя рукапісныя і друкаваныя помнікі на беларускай мове. Роля беларусаў і беларускай мовы ў культурнаасветніцкім жыцці ўсходняга славянства. Беларускае пісьменства і друк. Роля беларусаў ва ўдасканаленні кірыліцы.

Лёс беларускай мовы ў Рэчы Паспалітай, прычыны заняпаду. Лёс беларускай мовы ў Расійскай імперыі. Першая адраджэнская хваля. Роля Яна Чачота, Францішка Багушэвіча, Віпцэнта Душэна-Марцінкевіча ў працэсе адраджэння беларускай мовы.

Працэсы ўнармавання беларускай мовы ў 20-я гады XX стагоддзя. Роля асобы Б. Тарашкевіча і яго першай "Беларускай граматыкі для школ" (1918 г.) Пашырэнне грамадскіх функцый беларускай мовы ў 20-я

гады XX стагоддзя. Роля Праграмы беларусізацыі і Інбелкульта ў распаўсюдзі і станаўленні афіцыйна-справавога і навуковага стыляў беларускай мовы. Беларускія мовазнаўцы (Я. Карскі, П. Бузук, Я. Лёсік, С. Некрашэвіч, М. Байкоў, браты Гарэцкія). Першыя лексіграфічныя працы (перакладныя, тлумачальныя слоўнікі). Моўныя рэформы савецкага часу (1933 г., 1957 г.) Уплыў моўных рэформаў на стан сучаснай літаратурнай мовы на лексічным, граматычным і фанетычным узроўнях.

"Закон аб мовах у БССР" (1990 г.). Праграма беларусізацыі. Захадзі па рэфармаванні правапісу беларускай мовы на працягу 90-х гадоў.

Беларуская мова сярод іншых славянскіх моў. Беларуская мова як ключ да разумення іншых славянскіх моў. Параўнанне тэкстаў беларускай, польскай, рускай, украінскай, балгарскай і чэшскай моў.

Тэма 2. Праблемы беларуска-рускай інтэрферэнцыі

Білінгвізм як аб'ектыўная рэальнасць у краінах свету. Псіхалагічны, педагагічны, сацыялінгвістычны аспекты білінгвізму.

Паняцце моўнай інтэрферэнцыі. Віды інтэрферэнцыі (фанетычная, акцэнтная, лексічная, марфалагічная, сіптаксічная, словаўтваральная).

Марфалагічная інтэрферэнцыя: назоўнік (несупадзенне ў родзе, ліку, скланенні; канчатакі *-у (-ю)*, *-а (-я)* ў родным склоне; чаргаванне канцавых зычных *к//ц, г//з, х//с* у месным і давальным склонах; канчаткі назоўнікаў у месным склоне; скланенне назоўнікаў на *-мя*; скланенне асабовых і ўласных назоўнікаў); прыметнік: (абмежаванае ўжыванне кароткіх прыметнікаў, суфіксы прыметнікаў вышэйшай ступені параўнання, канчаткі прыметнікаў у месным і давальным склонах); лічэбнік (родавае адрозненне, скланенне лічэбнікаў); асаблівасці ўтварэння займеннікаў; асаблівасці канчаткаў I і II спражэння дзеясловаў у 3-й асобе адзіночнага ліку (*піша, сядзіць*); асаблівасці ўтварэння дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў, варыянтнасць словаўтваральных форм дзеепрыметнікаў.

Сінтаксічная інтэрферэнцыя: асаблівасці кіравання дзеясловаў і выкарыстання прыназоўнікаў (ужыванне прыназоўніка *па* з месным склонам назоўніка; прыназоўнік *з* пры дзеясловах *смяцца, жартваць, кпіць, здэквацца*; ужыванне дзеясловаў руху пры вызначэнні мэты з прыназоўнікам *па* + Віп. склон; ужыванне прыназоўнікаў *праз, да, наводле*; асаблівасці пабудовы пытальнага сказа з часціцай *ці*; спалучэнне лічэбнікаў *два, тры, чатыры* з назоўнікамі). Аналіз сучасных узораў інтэрферэнцыі. Праблемы інтэрферэнцыі. Паняцце "трасянка".

НАВУЧАЛЬНА-ПРАФЕСІЙНАЯ СФЕРА

Тэма 3. Лексікалогія і лексікаграфія

Лексікалогія і прадмет яе вывучэння. Лексічнае значэнне слова.

Лексіка паводле значэння. Адназначныя і мнагазначныя словы, амонімы, сінонімы, антонімы, паронімы.

Лексіка паводле паходжання: спрадвечна беларуская лексіка, запазычаная лексіка.

Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжывання (дыялектызмы, прафесіяналізмы, спецыяльная тэрміналагічная лексіка, жарганізмы).

Лексіка і тэрміналогія. Месца тэрміналогіі ў лексічнай сістэме беларускай мовы.

Лексікаграфія. Тыпы слоўнікаў. Тэрміналагічныя слоўнікі беларускай мовы.

Тэма 4. Лексічны склад навуковага стылю

Агульнанавуковая лексіка. Частотнасць ужывання агульнанавуковых дзеясловаў (*абазначаць, знайсці, называцца, з'яўляцца, характарызавацца, існаваць, функцыянаваць* і інш.) і іх роля ў сінтаксічных канструкцыях навуковага тэксту.

Тэрміналагічная лексіка: агульнанавуковая і вузкаспецыяльная тэрміналогія. Тэрміны-прафесіяналізмы і тэрміны-інтэрнацыяналізмы, іх словаўтваральныя паказчыкі (*-іст, -ізм, -тар, -тор, -цёр, -ант, -ент, -цыя, -лог, -он, -ён, -дэ, -ды, -тэ, -ты, -бі, -дыя, -віцэ, -архі, -супер, -суб, -экс* і інш.). Тэрмінасістэмы (эканамічна-бухгалтарская, фізіка-тэхнічная, медыка-біялагічная, прамыслова-гандлёвая). Сінанімія і антанімія тэрмінаў. Устойлівыя спалучэнні тэрміналагічнага характару (тыпу *ўдзельная вага, бухгалтарскі ўлік*). Асаблівасці словаўтварэння і перакладу тэрмінаў розных галін сельскагаспадарчай дзейнасці (тэрміналогія жывёлагадоўлі, раслінаводства, рыбаводства, назвы тэхнічных сродкаў, прылад працы, сельскагаспадарчых працэсаў, пабудов).

Словаўтваральная варыянтнасць тэрмінаў. Неўласцівыя суфіксы і словаўтваральныя фарманты беларускага тэрмінаўтварэння (*-іра(-ірава), -ыр(ырава): інтэгрыраваць – інтэграваць; ануліраваць – ануляваць; -уч(-юч), -ач(-яч), -ені, -оні, -озі: інтэгрыруючай – інтэгравальны; грамадзянскі – грамадзянскі; венозны – венавы*). Прадуктыўныя спосабы словаўтварэння ў беларускай тэрміналогіі. Асаблівасці перакладу тэрмінаў з рускай мовы.

Сродкі лагічнай сувязі (злучнікі, прыслоўі, пабочныя словы). Паказчыкі ступені аб'ектыўнасці навуковай інфармацыі (тыпу *напэўна, магчыма, верагодна*), выражэнне суб'ектыўнасці думкі (тыпу *на мой*

погляд, я лічу, на маю думку), спасылкі на крыніцу інфармацыі (тыпу *паводле, як адзначалася, адпаведна гэтаму*). Словы-дамінанты.

Пераклад профільных тэкстаў з аналізам сістэмы моўных сродкаў навуковага стылю.

Тэма 5. Беларуская навуковая тэрміналогія

Згісторыі развіцця і фарміравання беларускай навуковай тэрміналогіі.

Праблемы ўпарадкавання навуковай тэрміналогіі.

Асаблівасці перакладу з рускай мовы на беларускую тэрміналагічных словазлучэнняў, у склад якіх уваходзяць дзеясметнікі (тыпу *корректирующая емкость – карэктуючая ёмістасць; насыщающийся реактор – насычальны рэактар*). Адаптацыя запазычаных тэрмінаў у беларускай мове. Тэрміны-інтэрнацыяналізмы. Інтэрнацыянальныя элементы ў тэрміналогіі. Грэка-лацінскія словаўтваральныя элементы: суфіксы, прэфіксы, часткі складаных слоў.

Асаблівасці словаўтварэння беларускай навуковай тэрміналогіі. Тэрміналагізацыя асобных слоў агульналітаратурнай мовы (*парасонік просты*). Тэрміны-амонімы, якія адносяцца да розных галін навукі. Прадуктыўныя спосабы словаўтварэння ў беларускай тэрміналогіі (суфіксальны: *-нік, -ані, -энні, -ац, -яц, -ва* і інш. *апыляльнік, арашэнне, асмольванне, авансаваць*; складана-суфіксальны – *машынабудаванне, біятэхналогія, кормавытворчасць, буракаводства*; прэфіксальны – *антыцела, дэмантаж*; прэфіксальна-суфіксальны – *адліўка, засечка, закладка*; нуль-суфіксальны – *зрэз*).

Асаблівасці словаўтварэння і перакладу тэрмінаў розных галін навукі і вытворчасці (тэрміны фізікі, хіміі, матэматыкі, батанікі, глебазнаўства, гідратэхнічнай меліярацыі, заатэхніі, эканомікі і арганізацыі і інш.). Назвы відаў навуковай, вытворчай і гаспадарчай дзейнасці. Тэрміны флоры і фауны.

Асноўныя тэндэнцыі сучаснага развіцця беларускай тэрміналогіі.

Галіновыя тэрміналагічныя слоўнікі.

Тэма 6. Навуковы тэкст: структура і моўнае афармленне

Кампазіцыйна-структурная арганізацыя навуковага тэксту: а) з пункту гледжання характару зместу (тэма, падтэма); б) з пункту гледжання спосабаў выкладання інфармацыі (апісанне, апавяданне, разважанне, доказ).

Лексіка-граматычныя сродкі арганізацыі навуковага тэксту. Марфалагічныя асаблівасці: абстрактныя назоўнікі, высокая частотнасць назоўнікаў роднага склону; зваротныя дзеясловы, неасабова-

прэдыкатыўныя словы; асаблівасці ўжывання дзеепрыметнікаў; "мы-скупнасці". Сінтаксічныя канструкцыі ў залежнасці ад спосабу выкладання навуковай інфармацыі. Ужыванне пасіўных канструкцый, ускладнёных складаназалежных сказаў. Роля злучнікаў і злучальных слоў у навуковым тэксе.

Сродкі сувязі на ўзроўні сказаў, абзацаў, адрэзкаў тэксту (лексічныя паўторы, указальныя і асабовыя займеннікі, пабочныя словы).

Кампазіцыйна-структурны і лексіка-граматычны аналіз тэкстаў па спецыяльнасці.

Тэма 7. Сістэма жанраў навуковай літаратуры (анатацыя, рэферат, тэзісы, рэзюмэ)

Прынцыпы разгортвання інфармацыі ў навуковым тэксе. Структурна-сэмантычныя прынцыпы кампрэсіі інфармацыі. Трансфармацыя складаназалежных сказаў у простыя. Адрэзкаўка трансфармацыйных прыёмаў кампрэсіі і разгортвання інфармацыі. Выдзяленне асноўнай і дадатковай інфармацыі.

Кампазіцыйна-змястоўная і лінгвістычная арганізацыя анатацыі, рэферата.

Структурна-сэмантычны аналіз анатацый. Віды анатацый. Бібліяграфія і тэкст анатацыі. Лексіка-граматычныя кліпэ для анатавання. Складанне анатацый тэкстаў па спецыяльнасці па вызначаных мадэлях (тыпу *дзе?*; *аналізуецца што?*; *адзначаецца што?*; *падкрэсліваецца што?*).

Жанр рэзюмэ і яго асаблівасці.

Тыповыя лексіка-сінтаксічныя канструкцыі выражэння кампазіцыйна-змястоўных, лагічных элементаў рэферата, тэзісаў (на выбар). Лексіка-граматычныя мадэлі выражэння ацэнкі зместу працы, мовы і стылю.

Лексіка-сінтаксічныя канструкцыі афармлення вывадаў, высноў. Агульныя і асобныя высновы (тыпу *можна адзначыць, што...; такім чынам, аўтар прыходзіць да высновы...*).

Даведачна-бібліяграфічны апарат навуковай літаратуры. Афармленне цытат.

СФЕРА АФІЦЫЙНА-СПРАВАВЫХ ЗНОСІН

Тэма 8. Асаблівасці афіцыйна-справавога стылю.

Паняцце дакумента. Групы афіцыйна-справавой дакументацыі

Афіцыйна-справавы стыль як адзін з функцыянальных стыляў кніжна-пісьмовай мовы. Сфера дзеяння афіцыйна-справавога стылю. Характэрныя асаблівасці дэлавога маўлення: дакладнасць, пэўнасць, лагічнасць, інфарматыўнасць, лаканічнасць і сцісласць выкладання,

высокая ступень стандартызацыі, нейтральнасць тону выкладання, высокая частотнасць моўных формаў.

Паняцці "дакумент" і "службовы дакумент". Лексіка-граматычныя асаблівасці мовы справавых папер і службовых дакументаў (выкарыстанне спецыяльных тэрмінаў і прафесіяналізмаў; устойлівых спалучэнняў слоў з афарбоўкай афіцыйна-справавога стылю: *вышэйшыя органы, устаноўлены парадак, аднаразовая дапамога*; аддзяслёных назоўнікаў: *выкананне, пагадненне, захаванне*; расшчэпленых выказнікаў: *ака-заць дапамогу, правесці рэканструкцыю, прыняць да ведама*; складаных адыменных прыназоўнікаў: *у мэтах, у адносінах, па дасягненні*; нанізванне роднага склопу ў ланцужку назоўнікаў: *у мэтах шырокай га-лоснасці работы органаў дзяржаўнага кантролю; сцвярдзенне праз ад-моўе: Калегія не адхіляе..., Міністэрства не прычыняць...*; выкарыстанне лічэбнікаў і займеннікаў; выкарыстанне дзеепрыметнікаў залежнага стану пры неабходнасці падкрэсліць факт ажыццяўлення дзеяння: *апла-та гарантавана, прапанова ўхвалена*). Паняцце канцылярскага штампа.

Групы афіцыйна-справавых дакументаў па сваім функцыянальным прызначэнні: асабістыя, распарадчыя, адміністрацыйна-арганізацыйныя, інфармацыйна-даведачныя, справавыя лісты, фінансавыя і ўліко-выя дакументы. Тэкст службовага дакумента. Віды запісу тэкстаў: лінейны запіс, трафарэт, анкета, табліца, тэкст-аналог. Правілы афармлення дакументаў. Выкарыстанне скарачэнняў ў тэкстах дакументаў. Паняцце рэквізіта, фармуляра і бланка.

Спосабы выкладання матэрыялу ў дакуменце: канстатацыя, паведамленне, апісанне. Патрабаванні да іх. Суразмернасць частак дакумента. Рубрыкацыя: абзац, нумараванне, загаловак, падзагаловак.

Асабістыя дакументы (заява, аўтабіяграфія, даручэнне, расписка), іх кампазіцыйнае і моўнае афармленне.

Распарадчыя дакументы (загад, пастанова, распараджэнне), іх кампазіцыйнае і моўнае афармленне.

Адміністрацыйна-арганізацыйныя дакументы (план, справаздача, кантракт, дамова), іх кампазіцыйнае і моўнае афармленне.

Інфармацыйна-даведачныя дакументы (даведка, дакладныя і службовыя запіскі), іх кампазіцыйнае і моўнае афармленне.

Тэма 9. Справавыя лісты: моўнае афармленне і рэдагаванне

Справавыя лісты. Групы справавых лістоў па функцыянальным прызначэнні: лісты, якія патрабуюць адказу (ліст-запытанне, ліст-просьба, ліст-зварот, ліст-прапанова і інш.), лісты, якія не патрабуюць адказу (ліст-папярэджанне, ліст-напамін, ліст-запрашэнне, суправад-

жальны ліст і інш.). Класіфікацыя справавых лістоў паводле аспектаў. Справавая і камерцыйная карэспандэнцыя.

Кампазіцыя справавых лістоў: ліст-просьба, ліст-адказ, ліст-адмова, ліст-запытанне, суправаджальны ліст, ліст-запрашэнне. Моўныя канструкцыі справавых лістоў: ветлівы зварот (*Паважаны пан дырэктар! Шаноўны спадар Іван Пятровіч!* і інш.); выказванне падзякі (*Дзякуем Вам за...; Мы Вам вельмі ўдзячны за...; Загадзя ўдзячны Вам за...; Мы былі б Вам вельмі ўдзячны, калі б Вы даслалі нам...* і інш.); выражэнні, якія тлумачаць матывы (*У сувязі з цяжкім становішчам...; У сувязі з правядзеннем сумесных работ...; У адпаведнасці з пратаколам...* і інш.); выражэнне просьбы, пацвярджэнне, напамін, паведамленне (*Паведамляем, што...; выказванне гарантыі (Аплату гарантуем...; Якасць вырабаў гарантуем...; Тэрміны выканання гарантуем...* і інш.); прапанова; запрашэнне; заключныя словы (*Пераканаўча просім Вас не затрымліваць адказ; Просім прабачыць нас за затрымку з адказам; Спадзяёмся, што наша просьба будзе задаволена* і інш.).

Патрабаванні да афармлення справавых лістоў.

АСНОЎНАЯ ЛІТАРАТУРА

- Абабурка М. Культура беларускай мовы. Мн.: Вышэйш. шк., 1984.
Антонюк Л. А. Белорусская научная терминология: (Формирование, структура, функционирование). Мн., 1987.
Асновы культуры маўлення і стылістыкі / Пад рэд. У. В. Анічэнкі. Мн., 1992.
Беларуская мова: Цяжкія пытанні фанетыкі, арфаграфіі, граматыкі. Мн., 1987.
Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн., 1994.
Беларуская мова ў 2-й палове XX стагоддзя. Мн., 1998.
Беларуская мова. Як пазбегнуць памылак руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі / Склад. А. І. Малько, П. І. Малько. Горкі, 1999.
Бурак Л. У. Пунктуацыя беларускай мовы. 2-е выд. Мн., 1969.
Бурак Л. У. Сучасная беларуская мова. Мн., 1974.
Веселов П. В. Современное деловое письмо в промышленности. М., 1990.
Веселов П. В. Как составить служебный документ. М.: Экономика, 1982.
Гістарычная лексікалогія беларускай мовы. Мн., 1970.
Граматыка беларускай мовы. У 2-х т. Мн., 1962–1966.
Гурскі М. У. Параўнальная граматыка рускай і беларускай моў. 2-е выд. Мн., 1966.
Дзячкова М. В. Проблемы двуязычия (многоязычия) и образования. М., 1991.
Каўрус А. А. Стылістыка беларускай мовы. Мн., 1992.
Каўрус А. А. Дакумент па-беларуску. Мн., 1994.
Кривичкий А. А., Михневич А. Е., Подлужный А. И. Белорусский язык для говорящих по-русски. 3-е изд. Мн., 1972.
Культура усной і пісьменнай рэчы деловага чалавека: Справочник-практикум. М.: Наука, 1997.
Лепешаў У. Я., Малажай Г. М., Панючыц К. М. Практикум па беларускай мове. Мн., 1980.

- Лепешаў У. Я. Основы культуры мовы і стылістыкі. Практикум. Мн., 1969.
Мысліцелі і асветнікі Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1995.
Падлужны А. І. Мова і грамадства. Мн., 1997.
Проблемы беларускай навуковай тэрміналогіі. Матэрыялы першай нацыянальнай канферэнцыі. Мн., 1995.
Практикум па беларускай мове: Вуч. дапаможнік для нефілаў. ВУНУ / Пад рэд. Г. М. Малажай. Мн., 1993.
Пытанні культуры пісьмовай мовы / Пад рэд. А. І. Падлужнага. Мн., 1991.
Рахманін Л. В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов: Учебное пособие. М., 1997.
Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / М. В. Бірыла і інш. Мн.: Ураджай, 1994.
Сарока У. А., Мальцава Т. М. Беларуская-рускі слоўнік справядчай і архіўнай тэрміналогіі // Русско-белорусский словарь делопроизводственной и архивной терминологии / В. А. Сорока и др. – Мн.: Полымя, 1997.
Сямешка Л. У., Шкраба У. Р., Балзевіч З. У. Курс беларускай мовы. Мн., 1996.
Янкоўскі Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы. Мн., 1989.

ДАДАТКОВАЯ ЛІТАРАТУРА

- Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Уласныя імёны – мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. Мн., 1966.
Красней В. Стылістычныя рэсурсы лексікі // Роднае слова. 1990. №11–12.
Лаўрэль Я. Мова найнажнейшы сродак зносін // Роднае слова. 1996. №3. С.110–121.
Малажай Г. Лінгвістычны аналіз тэксту // Роднае слова. 1998. №3. С.70–72.
Мартынаў В. У мовы роднай – моцнае карэнне. Беларуская мова сярод іншых славянскіх моў // Роднае слова. 1993. №1–2.
Міхневіч А. "Чалавек, які гаворыць" // Роднае слова. 1996. №9. С.120–127.
Наркевіч А. Моўны стандарт і штамп. Характар сувязі і праяўленняў // Роднае слова. 1997. №2.
Станкевіч С. Русіфікацыя беларускай мовы ў БССР. Мн., 1994.
Пыхун Г. Беларуская мова і моўная экалогія // Полымя. 1994. №11. С.176–182.
Шакун Л. Карані нашай мовы // Роднае слова. 1996. №9. С.108–119.
Шчэрбін В. Факты і міфы. Рэформа беларускага правапісу 1933 г. // Роднае слова. 1989. №9. С.14.
Яновіч А. Беларуская граматыка Браніслава Тарашкевіча // Роднае слова. 1990. №9. С.16–17.

ЗМЕСТ

Прадмова	3
Прыкладны тэматычны план	4
I. Мэты і задачы	4
II. Абавязковы мінімум зместу курса "Беларуская мова. Прафесійная лексіка" ...	5
III. Лекцыі	6
IV. Практычныя заняткі	8
Асноўная літаратура	14
Дадатковая літаратура	15

Вучэбнае выданне

**БЕЛАРУСКАЯ МОВА.
ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА**

**Вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў**

Аўтары-складальнікі:
ЗЯНЬКОВІЧ Вольга Пятроўна, СКІКЕВІЧ Таццяна Іванаўна,
ПАТРАЎКА Наталля Сямёнаўна

Рэдактар *Г. А. Пушя*
Камп'ютэрная вёрстка *В. П. Дуль*

Надатковая льгота — Агульнадзяржаўны класіфікатар Рэспублікі Беларусь
АКРБ 007-98, ч. 1; 22.11.20.600.

Падпісана да друку 21.03.2001. Фармат 60x84/16. Папера афсетная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк. 1. Ул.-выд. арк. 0,64. Тыраж 1000 экз. Зак. 33.

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.
Ліцэнзія ЛВ № 356 ад 23.04.99.

Надрукавана на рызографы РІВІІ БДУ
220001, г. Мінск, вул. Маскоўская, 15.

ISBN 985-6299-38-1

9 789856 299387 >